Jak jsem znal Součka

k 100. výročí jeho narození – ETF, 8. 10. 2002

Mám prý říci něco osobního; odborné příspěvky byly zařazeny na odpoledne. To znamená, že se ode mne očekává narativita, nikoli reflexe. A vzpomínková narativita nese s sebou vždycky tu subjektivitu, kdy vzpomínáme téměř víc na sebe než na toho, o kom máme mluvit. I já se toho dopustím, a omlouvám se předem. Nechám však stranou všechny „úchvaly“, jak toho slova užíval Patočka, které lacině předstírají objektivitu. Měl jsem opravdu k Součkovi osobní vztah, ale nikoli k Součkovi „fakultnímu”, nýbrž jednak jako k jedné z nejvýznamnějších postav poválečné Akademické Ymky, jednak jako k mimořádně důležité opoře tzv. Ekumenického semináře v Jirchářích. (Obojí ovšem s fakultou poměrně úzce souviselo, jak především přes Hromádku a Součka, tak přes řadu dalších fakultních učitelů.) Hned po obnovení činnosti AY po válce byl Souček zvolen úřadujícím místopředsedou, protože předseda J. L. Hromádka zůstával (na žádost Benešovu) ještě dva roky v Princetonu. Ovšem poté, co Hromádka poměrně brzo po svém návratu, zejména pak po „únoru“, ztratil něco ze své charismatické role vůdce, se Souček stal druhým a také posledním poválečným plnokrevným předsedou ústředního výboru AY. Povrchně a na dálku jsem Součka znal už z doby protektorátní, ale do bližšího styku s ním jsem se dostal až v Akademické Ymce. Tam jsem jako mnozí jiní vyslechl řadu jeho přednášek a biblických úvah na konferencích i retreatech, po řadu let také jeho četná závažná a nás mladé orientující vystoupení a diskusní příspěvky, jež pokrývaly neuvěřitelnou tématickou šíři. Ale po prvé jsem se dostal do jeho osobní blízkosti až víc než půl roku po letní konferenci r. 1946, která se konala v Brandýse nad Orlicí, ba dokonce ještě po zimní konferenci, a to ve velmi napjaté situaci. Tehdy jsem dostal od profesora Součka pěkně vyhubováno. Byl jsem totiž v únoru – pro mne dost překvapivě – vyslán (jako nejmladší ze tří delegátů, jela ještě Věra Vaňková z Hradce Králové a Ivan Gaďourek z Brna) na konferenci tzv. evropských lídrů světové federace křesťanských studentů v belgickém Lustinu (jedním z přednášejících tam byl oslnivý francouzský učitel na lyceu, mně do té doby naprosto neznámý Paul Ricoeur, člen a velký příznivec Federace; celou konferenci pak řídil tehdejší francouzský generální sekretář Fédé, André Dumas, pozdější fakultní theolog). A pak se na mne obrátil anglický generální sekretář, zda bychom nemohli v Československu uspořádat mezinárodní studentský letní tábor; já jsem to nezrale slíbil, ač nikým nepověřen, a řekl jsem samozřejmě, že se musí obrátit na našeho sekretáře, Josefa Vydráře. To se stalo, dopis přišel, a Souček jako předseda byl postaven před rozhodnutí, zda můj slib držet a potvrdit – anebo prostě odmítnout tábor organizovat. Vyřešil to tak, že mi vynadal, sice slušnými slovy, ale dost ostře, a Vydráře pověřil přípravou, jednáním s úřady a pak vedením a hlavním dohledem. (Tábor Zlatá řeka ležel na Otavě a Ymce nebyl po r. 1989 vrácen.) A já jsem za trest dostal za úkol se po celé tři nebo snad čtyři týdny o tábor a jeho potřeby starat, být Vydrářovi k ruce a starat se zejména o přísun potravin, což tenkrát zdaleka ještě nebylo jednoduché. Myslím, že jsem snad moc neselhal; ostatně mi pomáhalo několik nejbližších přátel, bez nichž by to stejně bývalo moc dobře nedopadlo. Tehdy se zakládal nejen můj užší vztah k Součkovi, ale jak myslím také Součkův vztah ke mně. Jeho zkušenost mu říkala: je to kluk plný aktivity, ale snadno zakládá na průšvihy, v nichž je potom na něho nicméně dost spolehnutí. A toho se pak, řekl bych, celou dobu až do své smrti resp. do mé vazby v Ruzyni držel. Pak už jsem s ním nemluvil.

Druhou hlavní, a rád bych řekl: přímo stěžejní roli sehrál Souček – aspoň v mém pohledu netheologa – v šedesátých letech, kdy nám neocenitelně napomohl v tom, aby vznikl, dále existoval a až do začátku sedmdesátých let fungoval Ekumenický seminář v Jirchářích, který jsme pod křídly fakulty a osobně pod deštníkem Hromádkovým organizovali s Jiřím Němcem za pomoci řady dalších přátel. Když hrozilo, že ministerstvu už nebude stačit, že nás zaštítil Hromádka, a když církevní odbor trval na tom, že fakulta

musí mít přímý dohled nad každým večerem, prof. Souček se obětoval a skutečně každý čtvrtek nejen přicházel, ale každému večeru předsedal. To bylo cosi pro nás úžasného. Čtvrtky byly zrušeny až za děkanování prof. Dobiáše.

Dvakrát, pouze dvakrát jsem s prof. Součkem hovořil o své případné práci na fakultě. Poprvé k tomu došlo hned poté, co jsem zakončil svá studia. Po promoci jsem několik měsíců marně hledal nějaké zaměstnání. Konečně jsem jednou zašel za Součkem a zeptal jsem se ho, zda by pro mne nebylo možné dělat něco na fakultě. Souček to mi tehdy vysvětlil, že se fakulta brání proti nežádoucím přírůstkům požadavkem, že to musí být theologové a nejlépe její vlastní absolventi. V té době jsem také jednal o možnosti zaměstnání s tehdejším ředitelem Státní lékařské knihovny Josefem Navrátilem; ten si vzal lhůtu na rozmyšlenou a po druhé mi sdělil, že mu Patočka o mně řekl, že prý jsem poněkud dificilní. Patočka se se Součkem velmi dobře znal, po leta spolu chodili na procházky a probírali kdeco, hlavně ovšem politickou situaci. Možná tedy, že Patočka řekl něco podobného také Součkovi, a možná, že si to myslel Souček sám. Souček mne tehdy ostatně znal lépe než Patočka.

Po dalších 17 letech jsem na stejné téma, byť už na vyšší úrovni, jednal se Součkem znovu. Jednoho krásného dne končícího jara r. 1970 se u nás ve Slovenské objevil čerstvě jmenovaný profesor Jan Heller, a prohlásil, že nutně na katedře religionistiky potřebuje docenta filosofie, a požadoval, abych do 14 dnů předložil habilitační spis, déle že to nesmí trvat, neboť nastávají obrovské politické změny, dr. Kadlecová bude muset odejít z ministerstva a kdo ví, kdo tam přijde (ukázalo se, že dr. Hrůza, nomen to omen). Fakulta už měla jisté zkušenosti se způsobem mého pedagogického působení, protože jsem po celý rok 68–69 měl na starosti filosofii pro dálkaře. Tehdy jsem po velkých zkušenostech s možnostmi (či spíše nemožnostmi) filosofie novopečenému Hellerovi či jen jeho plánu moc nevěřil, a tak jsem se vydal k tehdejšímu děkanovi Součkovi, abych se ho zeptal, co o tom soudí on. Souček o tom ovšem věděl; sám byl sice při posuzování politické situace ještě skeptičtější než já, ale nepovažoval to za zcela vyloučené, a prohlásil, že mé učitelské působení na fakultě je už „jeho stará myšlenka". Dnes se mi zdá, že v tu chvíli téměř zapomněl na své zkušenosti se mnou. Muselo mu být jasné, že má eventuelní přítomnost na fakultě by nebyla bez problémů. To se ostatně ukázalo v příštích letech i tak.

Nedá mi, abych ke zmíněným vzpomínkám nepřidal ještě jednu trochu polemickou. Polemizovat nebudu se Součkem, ale s jedním jeho žákem. A vlastně to nebude ani polemika, jen jiný pohled. V rozhovorech, které pod názvem „Víno tvé výborné" vyšly v Kalichu, byl Sváťa Karásek dotázán, čím to, že se ve svých vzpomínkách na fakultní profesory ani nezmínil o J. B. Součkovi. Sváťa tam říká: „Souček byl hrozně solidní, hodnej člověk, ale já jsem k němu neměl moc blízko. Vážil jsem si ohromně jeho vzdělání i jeho vznešenosti, ale do osobnějšího rozhovoru jsem se s ním nikdy nedostal." (51). Položil bych rád otázku Sváťovi, zda se někdy o osobnější rozhovor pokoušel, a ovšem také, co takovým osobnějším rozhovorem rozumí. Profesor by po mém soudu ze své strany neměl osobnější rozhovory se studenty začínat; působí to totiž nevhodně, populisticky až dolézavě. Začínat musí vždycky student, a i potom hodně záleží na něm samém, jak se to bude dál vyvíjet. A teď ta má historka: v létě 1948, tj. několik měsíců po „únoru", pořádala AY lesní brigádu v Kvildě na Šumavě. Tehdy byli někteří z nás při opravování lesních cest až na hranicích s Německem, a mohli ještě bez problémů přejít na druhou stranu, aniž by je někdo ohrožoval a aniž by jim v tom bránil, natož střelbou. Ovšem dodatečně mohli být ohroženi organizátoři, tj. jak lesní správa, tak Akademická Ymka. Někteří z nás o tom pak v uzavřené skupince diskutovali, a zrodila se myšlenka, že teď ne, ale že se k tomu vrátíme po návratu do Prahy. Zase jsme pak na podzim o té možnosti diskutovali, a posléze jsme byli dva (Pavel Jerie a já) pověřeni se poradit s prof. Součkem. A tak jsme jednoho pozdního odpoledne po ohlášení zazvonili v jeho vilce „Na bateriích", a řekli jsme mu, s čím přicházíme. Nebudu šířit o tom. jak byl Souček zprvu

zděšen, jak se potom uklidnil a jak nám zcela věcně předestřel, co by pro nás nedostudované emigrace zprvu znamenala, a jak bychom i potom dost dlouho neměli ani dost práva ovlivňovat situaci v cizí zemi, zatímco tady se stále můžeme v novém rámci rozhodovat. My jsme to potom ostatním tlumočili, a výsledek byl, že nakonec neemigroval nikdo. Já sám jsem pak už o případné emigraci nikdy neuvažoval, ani po okupaci v r. 1968. Vyprávím to však proto, že celá historie dost názorně ukazuje, jakou osobní důvěru jsme v Součka tehdy měli (a nebyl to ojedinělý případ). Ani nám tehdy nepřišlo na mysl jít za někým jiným. Já jsem o tom tehdy nic neřekl ani svým rodičům.

Je mi trochu líto, že jsem musel být jen narativní. Souček byl pro mne především pronikavý intelektuál, který se zajímal o mnohé oblasti nejen myšlení, ale i života, i života veřejného a politiky. Nebyl však proto žádným způsobem menší vědec; řekl bych – ovšem jen z poza hranice a tedy podmínečně – že byl pregnantnějším a minuciéznějším vědcem než kdokoli jiný z poválečné fakulty, i když nebyl autorem velkých systematických prací. Nebyl obdařen aurou v očích společnosti, dokonce možná ani v očích své církve; možná, že to bylo pro jeho velkou obezřetnost až opatrnost ve vystupování. Přesto mám za to, že na mne osobně měl hlubší, soustavnější a rozsáhlejší vliv než třeba Hromádka, rozumí se poválečný Hromádka. Ale je možné, že i větší než Hromádka předválečný, jak jsem ho ovšem znal jen z četby jeho publikací. (To má být malá okrajová polemika s tím, co v Jungmannce řekl Lochman při Hromádkových 75tinách.) Rád bych se tohoto Součkova významu pro úroveň myšlení na fakultě někdy jindy blíž dotkl, zejména toho, jak nedogmaticky a s velkou otevřeností, byť zároveň kriticky, četl a posuzoval třeba Bultmanna anebo našeho Daňka, a jak o nich také často při přednáškách mluvil, jak sám při svých padesátinách vzpomíná. Snad se o tom bude trochu hovořit odpoledne.